

דיבור במחשבת פיגול (זבחים מא)

גליון 470

בדף מא: תנן התם פיגול בקומץ ולא בלבונה, בלבונה ולא בקומץ רבי מאיר אומר פיגול וחייבין עליו כרת, וחכמים אומרים אין בו כרת עד שיפגל בכל המתיר. א"ר שמעון בן לקיש לא תימא טעמא דר' מאיר דקסבר מפגלין בחצי מתיר אלא הכא במאי עסקינן כגון שנתן את הקומץ במחשבה והלבונה בשתיקה, קסבר כל העושה על דעת ראשונה הוא עושה.

וברש"י (בד"ה כגון שנתן את הקומץ במחשבה) וטעמא משום דעל דעת ראשונה עשה ונמצא מפגל בכל המתיר, ורבנן סברי על דעת הראשונה לא אמרינן אלא אם כן אמר אף בשני, וכל מחשבה דקדשים מוציא בפה הוא וכו'.

בענין זה של מחשבה בקדשים נחלקו הראשונים אם בפיגול די שיחשוב או דבעינן שיאמר, שיוציא בשפתיו. בתוס' (ב"מ דף מג) כתבו דמחשבת פיגול היא בדיבור. וכן כתב רש"י במנחות (דף ב:). מאידך ברמב"ם (פי"ג פסוה"ק ה"א) כתב שלש מחשבות הן שפוסלין את הקרבנות ואלו הן מחשבת שינוי השם ומחשבת המקום ומחשבת הזמן. וכתב במל"מ מדברי רבינו נראה דכל מחשבה דקדשים הוי אפי' בלא הוצאה בפה, והביא תוס' בזבחים ד' דצריך להוציא בפה ואח"כ הביא את רש"י בסוגיין ורש"י במנחות דף ב'. (ובליקוטי הלכות בדף כט כתב החפץ חיים דלא הוזכר דין זה בבירור ברמב"ם דאפשר דלישנא דגמרא נקט בזה דלשון הגמ' היא המחשב בקדשים לוקה). וצ"ב למה בחר רש"י לפרש דוקא כאן שמחשבת קדשים היא רק בדיבור, ומתחילת המסכתא לא פירש כן.

ולכאורה כוונת רש"י לבאר מדוע לרבנן לא אמרינן כל העושה על דעת ראשונה עושה, דהיות ולפיגול בעינן דיבור וע"י על דעת ראשונה סוף סוף אין כאן דיבור לכן לא הוי פיגול. אלא דלפי"ז צ"ב מה ס"ל לר"מ, דאטו ס"ל דלא צריך דיבור בפיגול, וייצא שנחלקו ר"מ ורבנן אי מחשבת פיגול במחשבה או בדיבור. וזה לא מסתבר דמשמע שיש כאן מחלוקת לגבי כל העושה ולא מחלוקת כללית לגבי פיגול. וע"כ דס"ל לר"מ דלמרות דבעינן דיבור מהני הא דעושה על דעת ראשונה שייחשב כאילו דיבר, דהדיבור הראשון עולה גם על העשייה השנייה.

אמנם שיטת הרא"ש בתחילת הל' ס"ת (סי' ג) היא דבעינן דיבור בלשמה (דהביא דרבינו ברוך הסתפק אם צריך להוציא בשפתיו שהוא מעבדו לשם ס"ת או לשם תפילין לפי שמצינו בפיגול דכתיב ביה לא יחשב ובעי דיבור, ומאידך תרומה ניטלת בלי דיבור, הלכך טוב להוציא בשפתיו. ומ"מ כתב דדי שיוציא בשפתיו בתחילת העיבוד ותו לא צריך, וכך נפסק בשו"ע או"ח (סי' יא) לגבי ציצית שיאמר שטווה לשם ציצית, ודי כשאמר בתחילת העשייה כי כל העושה על דעת ראשונה עושה (משנה ברורה ס"ק ה'). חזינן דגם כשצריך דיבור מהני הא דעושה עד"ר. (וכן בסי' לב סע' ח לגבי עיבוד הקלף).

והנה בדף ב: מבואר דאפי' אם לא הוי סתמא לשמה אפ"ה היכא דבתחילה עשה לשמה מהני משום דכל העושה ע"ד ראשונה הוא עושה, וציינן שם רעק"א לסוגיין דאיכא מחלוקת לגבי פיגול אי אמרינן כל העושה וכו'. ולמה שם לא נחלקו.

וביאר הגרי"ז דבלשמה ובשאר מילי דהוי רק דין שתהא נעשה המעשה לשמה בזה ודאי אמרינן כל העושה עד"ר דלא בעינן להמחשבה בעצמותה כדי להכשיר אלא העיקר המעשה שעושה עם כוונה לשמה אבל בפיגול הא לא הוי פיגול משום שעשה מעשה על דעת לאכול חוץ לזמנו אלא המחשבה בעצמה פועלת חלות פסול ולכן צריך להיות מחשבה ממש, ובזה נחלקו אם ע"י עושה עד"ר חשיב דאיכא כאן מחשבת פסול או לא. וזהו שכתב רש"י בטעמא דרבנן דלא אמרינן ע"ד ראשונה כי כל מחשבה דקדשים מוציא בפה, והיינו דאם היה הדין שאם נעשה המעשה על דעת כן נפסל ודאי הוי סגי במחשבה אבל היות ובעינן דיבור

חזינן דהוי דין במחשבה עצמה שהיא פוסלת, ולכן ס"ל לרבנן שכדי לפעול פסול בעינן דיבור ממש ולא די שעושה על דעת ראשונה.

אלא דיוצא לפי הגרי"ז שמה שכתב רש"י דבפיגול בעינן דיבור אין זה הטעם למה לא אמרינן עד"ר אלא הוי הוכחה, שהיות והדין הוא שצריך דיבור אז ע"כ שהמחשבה עצמה פוסלת ואין הגדר שהמחשבה עושה שהמעשה ייחשב מעשה פיגול, ולכן לא מהני עד"ר כי לפעול פסול צ"ל דיבור ממש.

ובנפש טובה ביאר יותר (ח"ב עמ' רג) דעושה על דעת ראשונה מגדיר שהמעשה ממשיך להיות באותה כוונה, ואי היה הפסול של פיגול ע"י כוונה במעשה אז היה די בעד"ר כדי שיפסול אבל היות ובפיגול המחשבה עצמה פועלת פסול (ולא שמגדירה את המעשה) בעינן מחשבה ממש ולא איזו אומדנא שממשיך לעשות המעשה עם אותה כוונה, עכת"ד.

ולגבי עשיית ציצית וכדו' די שעושה עם כוונה לשמה ולכן מועיל הא דעושה עד"ר, וכן בריש מסכתין על הצד שסתמא לאו לשמה דבעינן שיעשה לשמה די שעושה עם כוונה של לשמה ולזה מהני כל העושה עד"ר לכו"ע, כי לא צריך שם מחשבה לפעול אלא המחשבה מגדירה את המעשה שעושה.

ולפי רבי מאיר דמהני עד"ר הגם דבעינן מחשבה ממש ביאר בנפש טובה (שם עמ' רט) דאין הפשט דע"י סברא זו הוי כמו שחשב מחשבת פיגול אף בחלק השני אלא דהמחשבה שחלה בתחילה פשטה בכל המתיר ומועיל אף שלא חשב במתיר השני כי החצי השני הוא המשך לראשון, ומה שחשב בתחילה מועיל גם לסוף. והנה לפי השיטה דבעינן דיבור בפיגול נחלקו הראשונים בטעם הדבר. באשכול (הל' שחיטת חולין סי' יג) כתב דהא דאמרינן מחשבה פוסלת לאו מחשבה גרידא, דדברים שכלב אינם דברים אלא דיבור דבלישנא מחשב דיבור משתמע כדתנן החושב לשלוח יד בפקדון וכתוב על דבר פשע. ולפי טעם זה לכאו' אם דיבר בתחילה ויש סברא של כל העושה עד"ר עושה הרי יש אומדנא שממשיך עם אותה מחשבה, למה לא יפסול. אבל יש לומדים דבעינן דיבור מגזירת הכתוב. ברש"י מנחות ב: כתב כדאמרי' בב"מ על כל דבר פשע לחייב על המחשבה כמעשה. והיינו דילפינן מקרא דשליחות יד דבעינן דיבור. ובחומש כתב רש"י על הפסוק לא תזבח לד' אלקיך וכו' כל דבר רע (דברים יז, א) אזהרה למפגל בקדשים על ידי דיבור רע. ולפי"ז מובן שגם אם עושה עד"ר סוף סוף הרי לא דיבר ולא יפסול.

ויש להתבונן עוד דהא מבואר במנחת אברהם (ח"ב בסוגיין, עמ' ריז) שהגרי"ד אמר דאף אם בעינן דיבור בפיגול אין הפירוש דהפיגול חל ע"י הדיבור, דבאמת המחשבה פוסלת רק צריך שיוציא מחשבתו בדיבור. ולכן היה מקום לומר דע"י עד"ר יועיל דהא ניכר מהו מחשבתו דהא עושה עד"ר. ועל זה ביאר הגרי"ז שהיות ובעינן שהמחשבה תפסול (ולא שהמעשה נעשה על דעת כן) בעינן מחשבה ממש ולא שכאילו חשב. והיה מקום לומר דנלמד מהפסוק שהדיבור פוסל אבל הגרי"ד כנראה למד שהיות וכתוב לא יחשב, ובגמ' מודגש שהמחשבה פוסלת, ע"כ דגם אם בעינן דיבור המחשבה היא שפוסלת.

וגם בשיעורי רבנו משולם דוד הלוי (זבחים ב:) כתב דהרי גם בפיגול דאמרינן דצריך להוציא בפיו מ"מ יסוד הפסול הוא המחשבה, ורק דצריך להוציאה בפה. והביא את ביאור הגרי"ז ברש"י שלפיגול שעושה חלות פסול בעינן דיבור דוקא. והוסיף הגרמ"ד דהחסרון בעד"ר הוא לא רק דליכא דיבור אלא גם מחשבה ליכא דהא לא אמרינן התם כלל עד"ר הוא עושה כיון דהוי חלות דין בגוף הקרבן. ואין כוונת רש"י לומר דכיון דליכא דיבור לא אמרינן כל העושה עד"ר אלא כוונתו רק לתת טעם מדוע לא אמרינן במחשבת פיגול על דעת ראשונה הוא עושה.

ולכאורה כוונתו דהיות ולפיגול בעינן מחשבה ממש כדי להפעיל חלות פסול לא מהני כלל הא דכל העושה וכו' שאין זה עושה שיש מחשבה אלא שהמעשה ממשיך עם אותה כוונה שהתחיל בה, ולפיגול שצריך דיבור צריך מחשבה ממש כדי לפסול, ולכן לא נחשב אפילו כמחשבה.

ולסיכום יוצא דהפשט הפשוט ברש"י הוא דע"י כל העושה אין כאן דיבור ולכן לא מהני. ולפי הגרי"ז רש"י בא להוכיח שכאן צריך מחשבה הפוסלת מצד עצמה ולכן לא מהני כל העושה. וע"פ דברי הגרמ"ד יוצא דלא רק דלא הוי דיבור אלא אין כאן מחשבה כלל כדי לפסול.